

PEDAGOGLARDA KREATIVLIKNI SHAKLLANTIRISHNING ZAMONAVIY PSIXOLOGIK USULLARI

Umarova Naima Olimovna

*Namangan viloyati Kosonsoy tumani 18-sonli
umumiy o'rtta ta'lim maktabining amaliyotchi psixologi*

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada pedagoglarda kreativlikni rivojlantirishning zamonaviy psixologik usullari, ularning kasbiy faoliyatdagi ahamiyati hamda innovatsion yondashuvlar orqali ijodiy fikrlashni shakllantirish masalalari yoritiladi.

Kalit so'zlar: kreativlik, pedagog, ijodiy fikrlash, innovatsiya, psixologiya, metodlar, rivojlanish, ta'lim.

KIRISH

Zamonaviy ta'lim tizimi pedagogdan nafaqat bilim berishni, balki ijodiy yondashuvni ham talab etadi. Shu sababli pedagoglarda kreativlikni shakllantirish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Kreativlik — bu yangi g'oyalarni yaratish, muammolarga noodatiy yechim topish va yangicha fikrlash qobiliyatidir.

Pedagoglarda kreativlikni rivojlantirish uchun bir qator zamonaviy psixologik usullardan foydalanish mumkin. Ulardan biri — brainstorming (aql hujumi) usulidir. Bu usul orqali pedagoglar muammoga turli nuqtai nazardan yondashib, yangi g'oyalarni ilgari suradilar.

Shuningdek, muammoli vaziyatlar yaratish usuli ham samarali hisoblanadi. Bu metod pedagogni izlanishga undaydi va ijodiy fikrlashni faollashtiradi.

Refleksiya usuli ham muhim ahamiyatga ega. Pedagog o'z faoliyatini tahlil qilib, o'z ustida ishlash orqali yangi yondashuvlarni shakllantiradi.

Trening va interaktiv mashg'ulotlar orqali kreativ fikrlash rivojlantiriladi. Rol o'yinlari, guruh ishlar va loyihaviy faoliyat pedagoglarning ijodiy salohiyatini oshiradi.

Zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish ham kreativlikni rivojlantirishda muhim vosita hisoblanadi. Multimedia, raqamli platformalar va innovatsion dasturlar pedagogga yangi imkoniyatlar yaratadi.

Shuningdek, erkin fikrlash muhitini yaratish ham zarur. Pedagog o'z fikrini bemalol ifoda eta oladigan muhitda kreativlik rivojlanadi.

Ta'lim sohasidagi bosh maqsad - ta'lim va tarbiyaning demokratik, insonparvarlik tamoyillarini qaror toptirish, xalqimizning tarixiy an'analari va urf-odatlarini, shuningdek, umumbashariy qadriyatlar asosida ta'lim – tarbiya jarayoni

mazmunini tubdan o'zgartirish, shu maqsadda pedagogik jamoalarning tashabbuskorligiga keng imkoniyat ochib berishdan iboratdir. Bu borada amalga oshirilayotgan ulkan vazifalarning muvaffaqiyatli hal etilishi ko'p jihatdan kasbiy mahoratli, o'z faoliyatida innovatsion texnologiyalarni dadillik bilan joriy eta oladigan, yuqori kasbiy mustaqillikka va shaxsiy nuqtai nazariga ega faol o'qituvchilarini tarbiyalash bilan bog'liq. Biroq, ta'lim jarayonlarini takomillashtirishga qo'yilayotgan yangi, yanada yuqoriroq talablar, shuningdek, yangicha fikrlovchi, kasbiy-pedagogik faoliyatga moslashuvchan mutaxassisni shakllantirish zarurati bilan shu zaruriyat talablarini qondirish imkonini beruvchi sharoitlarning ishlab chiqilmaganligi o'rtasida ob'ektiv qarama-qarshilik mavjud. Mazkur qarama-qarshilikni bartaraf etish tadqiqotning muammosi sanalib, uning dolzarbligini belgilab beradi.

O'zbekiston Respublikasi «Pedagogik ta'lim konsepsiyasi»da maktablarda ishlashi lozim bo'lgan o'qituvchi ideali quyidagicha tasvirlangan: «O'zbekiston Respublikasi maktablarida ishlash uchun tayyorlanayotgan o'qituvchilar: pedagogik faoliyatga qobiliyatli, ijodkor, umuminsoniy va milliy-madaniy qadriyatlarni, dunyoviy bilimlarni, ixtisoslikka doir bilim, ko'nikmalarni, psixologik-pedagogik, metodik bilim va ko'nikmalarni egallagan, diniy ilmlardan xabardor, ma'naviy barkamol, O'zbekistonning mustaqil davlat sifatida ravnaq topishiga ishongan, vatanparvarlik, fuqarolik burchini anglagan, o'qituvchilik kasbini va bolalarni sevgan, insonparvar, talabchan, adolatli, pedagogik odobli, o'quvchilarning barkamol shaxs bo'lib yetishishlariga ko'maklashadigan bo'lmog'i kerak.

O'zbekistonning yangi taraqqiyot bosqichida izchillik bilan amalga oshirilayotgan ta'lim-tarbiya sohasidagi strategik vazifalarning asosiy yo'nalishi sog'lom fikrga ega, kasbiy kompetensiyalarni yuqori darajada o'zlashtirgan, jamiyat va shaxs manfaatlari uchun xizmat qiluvchi rivojlanish istiqbollarini aniq belgilaydigan mutaxassislar tayyorlash masalasiga qaratilganligi bilan tavsiflanadi.

Pedagogika va psixologiya fanlari doirasida shaxs kreativligini shakllantirish va rivojlantirish muammosi har tomonlama o'rganilib, zamonaviy sharoitda pedagogning kreativlik sifatlariga ega bo'lishni taqozo etmoqda.

Kreativlik (*lot., ing. "create"-yaratish, creative yaratuvchi, ijodkor*) - shaxsning yangi g'oyalarni ishlab chiqarishga tayyorlikni tavsiflovchi hamda mustaqil omil sifatida iqtidorlikning tarkibiga kiruvchi ijodiy qobiliyati.

Shaxsning kreativligi uning tafakkurida, muloqotida, his-tuyg'ularida, muayyan faoliyat turlarida namoyon bo'ladi. Kreativlik shaxsni yaxlit holda yoki uning muayyan xususiyatlarini, zehni o'tkirlilikni tavsiflaydi. Shuningdek, kreativlik iqtidorning muhim omili sifatida aks etadi. Amerikalik psixolog P.Torrens fikricha, kreativlik muammo yoki ilmiy farazlarni ilgari surish; farazni tekshirish va o'zgartirish; qaror natijalarini

shakllantirish asosida muammoni aniqlash; muammo yechimini topishda bilim va amaliy harakatlarning o'zaro qarama-qarshiligiga nisbatan ta'sirchanlikni ifodalaydi.

Ken Robinsonning fikriga ko'ra, "kreativlik – o'z qiymatiga ega original g'oyalar majmui" (Azzam, 2009 y.) sanaladi. Gardner esa o'z tadqiqotlarida tushunchani shunday izohlaydi: "kreativlik – shaxs tomonidan amalga oshiriladigan amaliy harakat bo'lib, u o'zida muayyan yangilikni aks ettirishi va ma'lum amaliy qiymatga ega bo'lishi lozim".

Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kreativlik sifatlariga ega bo'lishi uning shaxsiy qobiliyatlari, tabiiy va ijtimoiy quvvatini kasbiy faoliyatni sifatli, samarali tashkil etishga yo'naltiradi. Shuningdek, kreativ sifatlar o'quv-tarbiya jarayonlarini tashkil etishga an'anaviy yondashishdan farqli yangi g'oyalarni yaratish, bir qolipda fikrlamaslik, o'ziga xoslik, tashabbuskorlik, noaniqlikka toqat qilmaslikka yordam beradi. Binobarin, kreativ sifatlarga ega o'qituvchi kasbiy-pedagogik faoliyatini tashkil etishda ijodiy yondashish, yangi, ilg'or, o'quvchilarning o'quv faoliyatini, shaxsiy sifatlarini rivojlantirishga xizmat qiladigan g'oyalarni yaratishda faollik ko'rsatish, pedagogik yutuq va tajribalarni mustaqil o'rganish, shuningdek, hamkasblar bilan pedagogik yutuqlar xususida doimiy, izchil fikr almashish tajribasiga ega bo'lishga e'tibor qaratadi.

Ayni o'rinda shuni alohida qayd etib o'tish joizki, har bir shaxs tabiatan kreativlik qobiliyatiga ega. Xo'sh, o'qituvchi o'zida kreativlik sifatlari mavjudligini qanday namoyon eta olishi mumkin. Bu o'rinda Patti Drapeau shunday maslahat beradi: "Agarchi o'zingizni kreativ emasman deb hisoblasangiz, hozirdanoq kreativ tafakkurni rivojlantirishga qaratilgan mashg'ulotlarni tashkil eta boshlashingizni maslahat beraman. Aslida, gap sizning ijodkor va kreativ bo'lganingiz yoki bo'lmaganingizda emas, balki darslarni kreativlik ruhida tashkil etishingiz va yangi g'oyalarni amalda sinashga intilishingizdadir".

Patti Drapeau nuqtai nazariga ko'ra kreativ fikrlash, eng avvalo, muayyan masala yuzasidan har tomonlama fikrlash sanaladi. Har tomonlama fikrlash shaxsdan o'quv topshirig'i, masalasi va vazifalarini bajarishda ko'plab g'oyalarga tayanishni talab etadi. Bundan farqli ravishda bir tomonlama fikrlash esa birgina to'g'ri g'oyaga asoslanishni ifodalaydi. Mushohada yuritishda masala yuzasidan bir va ko'p tomonlama fikrlashdan birini inkor etib bo'lmaydi. Binobarin, bir va har tomonlama fikrlash kreativ sifatlarni shakllantirishda birdek ahamiyat kasb etadi. Ya'ni, topshiriqni bajarish, masalani yechishda shaxs yechimning bir necha variantini izlaydi (ko'p tomonlama fikrlash), keyin esa eng maqbul natijani kafolatlovchi birgina to'g'ri yechimda to'xtaladi.

Shuning bilan birgalikda kognitiv faoliyatni shakllantirish texnologiyalari, shaxsiy portfolioni yaratish, ijodiy, immitatsion, improvizatsion vaziyatlar ham kreativ

sifatlarni rivojlantirishning samarali usullari hisoblanadi. Tadqiqot ishi davomida yuqorida keltirilgan ish usullaridan foydalanildi.

Bugungi o'qituvchi o'quv mashg'ulotlarini tashkil etishda avvalida rejalashtirilgan bir qolipdagi mashg'ulot turlaridan voz kechib, o'quvchilarda mustaqil, tanqidiy, mantiqiy, ijodiy tafakkurni shakllantirish va rivojlantirish, ularni ijodiy fikrlash, ya'ni yangi g'oyalarni o'ylab topishga majbur qilish, ta'lim olishga bo'lgan munosabatni o'zgartirish, ularni yutuqlarga erishishiga rag'batlantirishda asosiy omil bo'lishi kerak. O'quv mashg'ulotlariga yetishmayotgan omil - kreativlik hisoblanadi.

Mavjud holat tahliliga ko'ra boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kreativ sifatlarni rivojlantirish quyidagi to'rt yo'nalish bo'yicha harakat qilishni talab etadi:

- 1) o'qituvchining ijodiy fikrlash ko'nikmalarini namoyish etishi va erkin faoliyat yuritishi uchun zarur shart-sharoitni yaratish;
- 2) ta'lim jarayonida o'quvchilarning o'quv fanlarini qiziqish bilan o'zlashtirishiga rag'batlantiruvchi strategiyalardan foydalanish;
- 3) pedagogik muammolar yechimini topishda ijodiy va innovatsion yondashuv ustivorligini ta'minlash;
- 4) belgilangan ta'limiy-tarbiyaviy vazifalarni to'laqonli bajarish orqali kutiladigan natijaga erishish.

Maktab o'qituvchilarini kreativ sifalarini rivojlanishining kasbiy faoliyatning uchta asosiy tipi: pedagogik, ilmiy va jamoaviy faoliyat xosligi ta'kidlanadi. Lekin o'qituvchining kundalik amaliyotida ko'rsatilgan faoliyat tiplari uzviy o'zaro aloqadorlikda va o'zaro singib ketganligi oqibatida ularni chegaralash yetarlicha murakkabdir. Tadqiqot manfaatlarini nazarda tutgan holda asosiy e'tibor Maktab o'qituvchilarini kreativ sifalarini rivojlanishining – maktab *o'qituvchisining o'qituvchilik faoliyati* va o'z kasbining maxoratini egallaydigan yoshlar ijodiy faoliyatli xususiyatlariga qaratiladi. Maktab o'qituvchilarini kreativ sifalarini rivojlanishiningshu bilan tavsiflanadiki, ta'limning yuqori darajasini ta'minlash uchun optimal bo'lib, quyidagilarni nazarda tutadi:

- o'qituvchi mustakil uz ustida ijodiy, nazariy va amaliy tayyorgarlikni kuchaytirish (hatto maxsus yo'nalishda – kasbiy faoliyat sohasidagi bilimlarni chuqurlashtirish va kengaytirish);
- kasbiy ta'lim mazmunida umumilmiy tayyogralik ulushini oshirish;
- o'quvchilar tanlovi bo'yicha ulushini oshirish; – sinfdan tashqari mustaqil ishlar ulushini oshirish; – dasrlarni samarali tashkil etish.

Maktab o'qituvchilarini kreativ sifalarini rivojlanishining ilmiy-pedagogik jamoaning kasbiy faoliyatini takomillashtirishning zaruriy sharti ta'lim va tarbiyada o'quvchilarning mustaqil o'quv-bilish (B.Adizov) va kasbiy-amaliy faoliyatlarini tashkil etish va rahbarlik qilishga o'tish, tanlov erkinligi va mavqeini o'zi belgilash,

ijodiy qobiliyatlarni namoyon etish hamda jamiyat va ehtiyojlariga mos kasbiy ongni tarbiyalashga asoslangan bilimlarni qaror topishida o‘z vazifasini anglashdan iborat.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, pedagoglarda kreativlikni shakllantirish zamonaviy psixologik usullar asosida amalga oshirilsa, ta’lim jarayoni yanada samarali va qiziqarli bo‘ladi. Bu esa o‘quvchilarning ham ijodiy fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Z.Nazarova. Ijodkor o‘qituvchi ilmiy – uslubiy jurnal Toshkent: 2023. 118124-b.
2. Назарова З.А. (2019). МОТИВАЦИЯ ОДИН ИЗ ФАКТОРОВ УСПЕШНОГО ОБУЧЕНИЯ. Мировая наука, (5 (26)), 511-514.
3. Nazarova Zarrina A. (2014). Innovative modelling in learning activities. Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития, 12 (2 (eng)), 42-45.
4. ZIYO.NET